

XVII вијека опљачкали у непосредној близини свога боравишта парохиску цркву у Бијелој и убили свештеника при богослужењу и однијели неку стародревну икону из ове цркве. Једног од хајдука, који је у том пљачкању учествовао, убио је из пушке Вук Јовов Шеровић.

О овоме догађају извијестио је Пропаганду у Риму њезин повјереник за Боку, перашки опат, Андрија Змајевић, како би се рекло по једном његовом писму, објављеном у Шематизму Которске бискупије за г. 1907, иако ту није изричито наведено на коју се Богородичину цркву и у којем мјесту у Боки овај догађај односи.

П. Д. Ш.

СУЛЕЈМАН-ПАШИН ПОХОД ОД ГАЦКА КРОЗ КЛАНЦ ДУГУ ПРЕМА НИКШИЋУ И СПУЖУ У ЈУНУ 1877 ГОДИНЕ

У другој фази ослободилачког рата који је водила Црна Гора с Турском дошло је 1877 г. до јачих турских напада на Црну Гору са циљем да је присили на капитулацију и на примање безусловног мира. Турци су имали у плану ликвидацију црногорског фронта и концентрацију свих снага на дунавском и балканском фронту против Русије која је од априла 1877 г. била у рату с Турском. Због тога је дошло до јаког и организованог похода велике турске армије под командом мушира Сулејман-паше, „најдаровитијег турског команданта на Балкану“, како га је сматрала руска команда, у јуну 1877 г., на Црну Гору. Правац његових операција ишао је од Гацка кланцем Дуге према Никшићу и Спужу. Овај кланац био је раније коришћен од ранијих турских офанзива против Црне Горе под Омер-пашом и Дервиш-пашом. Сулејман-паша је имао, поред осталог, да снабдије карауле у кланцу Дуге и у Никшићу храном и војним потребама.

О овој Сулејман-пашиној офанзиви на Црну Гору кланцем Дуге није било до сада тачнијих података, тачног датирања догађаја, ни осталих потребних података за њену реконструкцију.

Сада се, међутим, може са више сигурности дати преглед ове офанзиве на основу аустриског реконструисаног извјештаја¹⁾

Иако се из аустроугарског војног извјештаја не може утврдити његов писац, свакако се може са сигурношћу претпоставити да је то био аустроугарски војни аташе са Цетиња који је, по одобрењу црногорских власти, обишао терен Сулејман-пашине „кампање“ из године 1877 кроз кланац Дугу. Извјестилац је пошао из Гацка 1 маја 1890 у пратњи учесника у Сулејман-пашину походу, јузбаше турских нерегуларних трупа (башибозука), једног „Турчина“ из Гацка који га је као учесник обавјештавао о борбама. Извјештај овог јузбаше послужио је аустроугарском војном стручњаку као главни извор за реконструкцију турског похода на Црну Гору.

У извјештају се подвлачи да је од 1888 г., послје повратка кнеза Николе из Русије, стално дискутовано о рату Црне Горе на страни Русије против Аустроугарске. Кнез Никола је, како се вели у извјештају, увјеравао Црногорце да ће у том рату на страни Русије Црна Гора добити Херцеговину и Боку Которску. План тога рата се припремао године 1888 и о њему се много говорило на кнежевом двору. Извјестилац вели да је сазнао о томе од својих француских колега који су на цетињском двору били „персоне грате“. По том плану, Црногорци су имали оперисати у будућем рату с Аустроугарском кланцем Дуге према Фочи и Сарајеву и у правцу Будве.

Због тога је и био од важности Сулејман-пашин поход кроз кланац Дугу за аустроугарске војне стручњаке. За њих је исто тако од важности био начин борбе и стратегија коју је примјењивао Сулејман-паша у борбама с Црногорцима. За разлику од ранијих турских офанзива кроз Дугу, Сулејман-паша је опрезно продирао тим кланцем држећи трупе стално у борбеној формацији и одржавајући под сталном контролом висове који су доминирали кланцем. Он је добро користио терен, у истој мјери, као и Црногорци и кроз кланац је оперисао споро и опрезно напре-

¹⁾ Аустроугарски војни кругови су имали нарочити интерес за ову Сулејман-пашину акцију против Црне Горе с јасно израженим циљем да искуства стечена у овом рату користе у припреманом рату против Црне Горе. У Државном архиву НР Босне и Херцеговине налази се један опширан извјештај о политичким и војним приликама Црне Горе крајем осамдесетих година XIX вијека. У том елаборату дат је и реконструисани преглед Сулејман-пашине акције против Црне Горе у јуну 1877 г. Један дио елабората носи наслов: „Politisch-militärische Betrachtungen über Stellung Montenegros in einem künftigen Kriege“ са доставком: „Sulejman Paschas Zug von Gacko durch den Dugapass nach Nikšić und Spuž im Juni 1877“. Акт је датиран с августом 1890 — Државни архив НР Босне и Херцеговине, Заједничко министарство финансија, бр. 128/1893.

дујући дневно по 2 сата. Сматрајући да герилски рат какав су Црногорци, по мишљењу овог аустроугарског војног стручњака, стално примјењивали у ратовима с Турцима, није могуће водити с Аустроугарском као великом силом, то је овај стручњак био мишљења да се у будућем рату с Црногорцима има примијенити Сулејман-пашина стратегија. Аустроугарска је имала у будућем рату да блокира Црну Гору и да јој онемогући снабдијевање из иностранства.

Прелазим на излагање реконструкције Сулејман-пашине акције кроз Дугу онако како ју је дао аустроугарски војни стручњак, један децениј касније. Доносим пријевод овог извјештаја.

„Сулејман-пашин ратни поход од Гацка кроз кланац Дугу према Никшићу и Спужу у јуну 1877 г.

Ова кратка кампања описана је на основу података како из турских извора, које сам добио на путу кроз кланац Дугу, на лицу мјеста, од мог вође пута (водича), који је судјеловао у овом походу као јузбаша башибозука, тако и на основу података из црногорских извора, које сам сакупио током времена, те вјерујем да ове догађаје могу да опишем на што је могуће објективнији начин.

За оријентацију нека послужи примједба да је и у Никшићу била незнатна посада од 3 — 4 батаљона, док је код Спужа и Подгорице Али-Саиб-паша стајао са 15 — 20 батаљона, са којима се Сулејман-паша настојао да споји, пошто је, осим ових, снабдијевао још малу турску тврђаву (караулу) Злоступ на улазу у кланац Дугу са 150 — 200 људи, као и Ноздре на излазу из Дуге са исто толико људи као и у тврђави Злоступ и исто толику тврђаву Пресјеку и Никшић.

Сулејман-паша је концентрисао код Гацка око 40 батаљона регуларне пјешадије, 2 — 3000 башибозука, 200 коњаника, 30 брдских и 2 пољска топа и око 4000 товарних коња, па је кренуо са својом главнином у наступном маршу према Крсцу (Крстац) а један мањи одред напредовао је на линији Горанско.

Црногорска војска имала је 26 батаљона, око 12 — 14000 људи и 6 топова.

На главном положају на Крсцу стајао је војвода Петар Вукотић са 15 батаљона, Лазар Сочица код Горанска са 5 батаљона.

Пеко Павловић имао је задатак да са 3 батаљона осигурава везу између Вукотића и Сочице, а војвода Машо Врбица стајао је са 2 батаљона код Пресјеке да би спријечио евентуални напад с леђа из никшићког гарнизона.

Кнежев главни стан био је у близини Никшића и остављен му је 1 батаљон за осигурање.

4 јуна почео је турски напад на главне црногорске положаје код Крсца.

Турска војска маршевала је истовремено и кроз кланац и по брдима, те је имала да савлада велике теренске потешкоће.

На брдима су били Црногорци направили утврђења, која су Турци имали заузети на јуриш.

Око подне отпочела је битка у којој су Турци под командом Редеп-паше са 7 батаљона напали црногорске положаје на Крсцу.

Овај први напад био је одбијен. Губици на обе стране били су знатни.

Према турским изворима имала је турска војска 2 — 3 батаљона мртвих и рањених, а црногорски губици су се цијенили у истој величини. Према црногорским подацима било је око 700 мртвих и рањених. Након 2 сата отпочео је нови напад против црногорских позиција, у ком су, осим оних 7, убачена још 4 батаљона.

Овај пут су били Црногорци потиснути са својих положаја, те су кренули у повлачење кроз кланац Дугу према Никшићу.

Од 15 батаљона, којима је војвода Вукотић располагао, дошло је у контакт с непријатељем услед тактичких грјешака, свега око 5 батаљона.

Према црногорским изворима деморализација међу Црногорцима била је врло велика.

Гавро Вуковић и Нико Матановић, први садашњи министар спољних послова, други министар финансија, били су додијељени као ађутанти или генералштабни официри војводи Петру Вукотићу.

За вријеме борбе код Крсца наводно су обојица студирали карту и договарали се о положајима које су Црногорци имали да заузму.

Један црногорски барјактар, који их је при овом студирању затекао, рекао им је: „Ништа вам то студирање не вриједи; ако ми ону узвишицу од Турака не будемо одузели и енергично је бранили, ми смо изгубљени; ја сам храбар као и остали, али нам ништа не би преостало него да бјежимо“.

Његова замисао да се узвишица освоји била је примљена, али док је дошло до остварења, турске трупе су их предахитиле, те су Црногорци прешли у повлачење.

Турска војска је преноћила код Крсца, а слиједећег дана кренула је према Злоступу.³⁾

Да би се Сулејман-паша заштитио од сваког изненађења, држао је своју војску стално у борбеној формацији и напредовао је дневно, због теренских прилика свега 2 сата.

Код Крсца је натоварио коње водом.

Лаганим темпом маршевао је кроз кланац Дугу, при чему се турска војска није сударила са непријатељем, јер су се Црногорци били повукли до Пресјеке.

Овдје се турска војска борила са великим потешкоћама у снабдијевању, нарочито она која је маршевала по брдима, те је главнина која је маршевала кроз кланац морала слати воду оним трупима у брдима.

Код Ноздре на излазу из кланца Дуге, били су коњи натоварени водом из велике цистерне која се и сад тамо налази.⁴⁾

Код Пресјеке, на такозваном Петном Брду, заузела је своје положаје црногорска војска под командом војводе Вукотића.

Након кржаве двосатне борбе 14 јуна, кад су Турци на јуриш заузели црногорска утврђења, повукли су се Црногорци кроз Никшићко Поље поред Никшића који се још налазио у турским рукама према Острогу, гдје су заузели такозвану Острошку Греду.⁴⁾

³⁾ Војвода Гавро Вуковић пише о овој караули да је за вријеме борби оштећена, да има изглед неке многостране призме и да су јој зидови од тесаног дебелог крша. „Прошле године, кад се турска војска спремаола, да унесе тајин у Никшић, В. Петар био је одређен да ју дочека између Крсца и Злоступа. Један колас који је командовао караулом понудио је В. Петру предају. Услов је био, да караула буде бомбардована, па ће се предати. Војвода Петар отпоче бомбардовање. Лукави Турчин, знајући слабост наше брчке батерије рачунао је, да ћеће наши топови учинити штету караули. Он је хтио да тијем обрати пажњу Мушира ради унапређења. В. Петар видио је да је преварен, али је продужио бомбардовање за 3 дана. Колас се смијао и о предаји није помишљао“. — Војвода Гавро Вуковић, Опсада града Никшића 1877, Сарајево, (?), стр. 43.

⁴⁾ В. Г. Вуковић, исто, стр. 42, — о Ноздрама: Огромна кула сазидана је од тесана камена, као каква палата на средини Дуге. У тој огромној тврђави могао се смјестити велик број војника. За бољу сигурност ове тврђаве подигнута је на највишем врху више ње караула „Смедерев“. Као што се види по карти утврђење Пресјека се налази ближе Никшићу док је утврђење Ноздре ближе Крсцу.

⁴⁾ В. Г. Вуковић, исто, стр. 42 — спомиње да је Омер-паша последије рата од 1862 утврдио кланац Дугу и дао направити карауле. Омер-паша је дао посјећи шуму „на пушкотет од караула на цијелом путу од Крсца до Видрована“. Све ове карауле биле су заузете у септембру 1877 од црногорске војске последије пада Никшића. Вуковић даље вели да је Сулејман-паша оставио у Никшићу два Крупова топа које су звали „сулејмановцима“. И најзад спомиње чињеницу да је Сулејман-паша узео из Никшића 200 грађана као башибозук, да му низ Бјелопавлиће показују пут и пале куће (стр. 13).

15 и 16 јуна логоровала је турска војска у Никшићком Пољу.

17 јуна кренула је према Бршну гдје су Црногорци били изградили утврђења.

Након четиричасовне борбе Црногорци су се повукли. Турска војска логоровала је код Повије. 18 јуна почела је борба на Острогу, у којој су Турци корак по корак напредовали скоро стално у борбеној формацији и стално терен освајали.

Турска војска логоровала је стално на бојишту, те су је црногорске трупе нападале са свих страна и узнемиравале.

Након седмодневних борби стигао је Сулејман-паша, 25 јуна, у Спуж, гдје се састао с Али-Саиб-пашом и онда кренуо у правцу Подгорице, одакле је намјеравао да наступа према Цетињу или преко Ријеке или Плавнице, а одавде лађама или баркама до Ријеке према Цетињу.

Црногорци су са своје стране били ријешени да у борби истрају до краја, да све куће и насеља на путу униште, да оно мало извора и цистерни затрпају или да их учине неупотребљивим за пиће“.

Без сумње би Сулејман-паша имао да савлада велике потешкоће на овом маршу и теренске прилике би тражиле велике трајне маршевске напоре и издржљивост и онако ослабљених трупа, нарочито би се тешко осјећао недостатак воде.

Даље напредовање је прекинуто, јер је Сулејман-паша са својим трупама позван из Подгорице да се прикључи Дунавској армији.

Хамдија Капичић

ПРОТОВЕСТИЈАР ГРУБО

Наводећи Тајнера (Theiner, Monumenta Hung. II, 16), Константин Лиречек каже: „У повељи папе Иноћентија VI из Авињона, од 24 дец. 1354, помиње се, међутим, као српски „comes camerarius“ Grubo de Catara, који иначе није познат“ (Историчка Срба, II, 207). Ово је једини досад познати податак о протовестијару Грубу. Према томе, Грубо Которанин постао је протовестијаром цара Душана последије Николе Буће, који је умро на почетку 1354.

Которски споменици сачували су помен о Грубу протовестијару. Године 1395, 12 новембра, Мароје Лампров Болица из